

Specialstudie II

Varför har vi ännu inte sett någon löneexplosion?

Nils Henrik Schager

Studerar man mönstret för timlöneutvecklingen för arbetare inom svensk industri under de senaste två decennierna slås man av överensstämmelsen mellan senare delen av 60-talet och början av 80-talet; årstakten varierar för båda perioderna mellan 7 och 9 %. Mot detta kontrasterar utvecklingen under 70-talet, då lönekostnaderna visade klart högre stegringstakt med kulmination i löneexplosionen åren 1974-76; de efterföljande industriella krisåren 1977-78 medförde inte oväntat en dämpning. Betraktar man de totala arbetskraftskostnaderna accentueras snarast skillnaden mellan 70-talet och de kringliggande perioderna (se tabell 1).

En rad studier av svensk lönebildning har visat att arbetsmarknadsläget varit den enda faktorn med säkerställt inflytande på löneutvecklingens storlek. I synnerhet gäller detta löneglidningen. Det förefaller som om särskilt industriföretagens rekryteringssituation har betydelse för lönebildningen. Det är följaktligen helt i överensstämmelse med den likartade löneutvecklingen perioderna emellan som industriföretagens rekryteringssituation är likartad i slutet av 60-talet och början av 80-talet. Mätt med besättandetiden av en ledig plats inom tillverkningsyrken (se tabell 2) är detta påfallande tydligt; lika tydligt framträder också det tidvis extremt ogynnsamma rekryteringsläget under 70-talet.

Under den redovisade tjuugoårsperioden har industrins lönsamhet varierat och det särskilt kraftigt under de senaste tio åren. Det är anmärkningsvärt att under de perioder då lönsamheten varit särskilt hög - kring 1974 och 1984 - tycks inte löneutvecklingen mer än marginellt ha påverkats av detta (sedan hänsyn tagits till

Tabell 1 Löneutveckling, arbetare och tjänstemän, privata företag

Period	Arbetare i eg. industri, tid+ackord, 2:a kv.		Tjänstemän (PTK) standardräknad, aug.	
	Totalt	varav glidning	Totalt	varav glidning
63-64	7,0	5,2	6,8	
64-65	9,0	5,1	7,6	
65-66	9,0	4,5	9,3	
66-67	8,3	4,3	7,1	
67-68	6,5	3,5	6,1	
68-69	9,7	3,9	5,5	
69-70	10,9	7,8	8,2	1,1
70-71	12,2	4,9	7,4	1,4
71-72	11,1	3,6	8,6	1,6
72-73	8,9	4,4	8,0	1,0
73-74	12,1	7,2	11,7	0,8
74-75	16,5	6,5	18,6	2,0
75-76	14,2	6,4	9,9	2,9
76-77	8,5	3,1	8,8	0,9
77-78	6,1	3,3	5,0	0,9
78-79	7,5	3,7	7,2	1,7
79-80	10,4	2,5	9,4	2,0
80-81	8,9	4,4	5,9	2,3
81-82	7,3	3,5	5,6	2,6
82-83	6,8	2,8	7,9	(2,1)
83-84	8,9	3,5	9,3	(3,2)

Källa: SAF, statistikenheterna.

Tabell 2 Vakanstider och relativ arbetslöshet, tillverkningsyrken

År	Vakanstider, NYK 7-8, dagar	Arbetslöshet NYK 5, 7-8, procent
1964	15,7	1,9
65	18,2	1,3
66	14,2	1,9
67	10,1	2,9
68	14,6	3,2
69	28,3	2,5
70	35,7	2,0
71	23,2	3,7
72	19,9	3,9
73	24,7	3,5
74	36,7	2,6
75	42,3	2,1
76	38,6	1,9
77	26,8	2,0
78	21,6	3,0
79	37,6	2,7
80	41,4	2,4
81	24,1	3,4
82	15,7	4,4
83	14,9	4,6
1984	17,4	3,9

Källa: AMS, SCB och egna beräkningar.

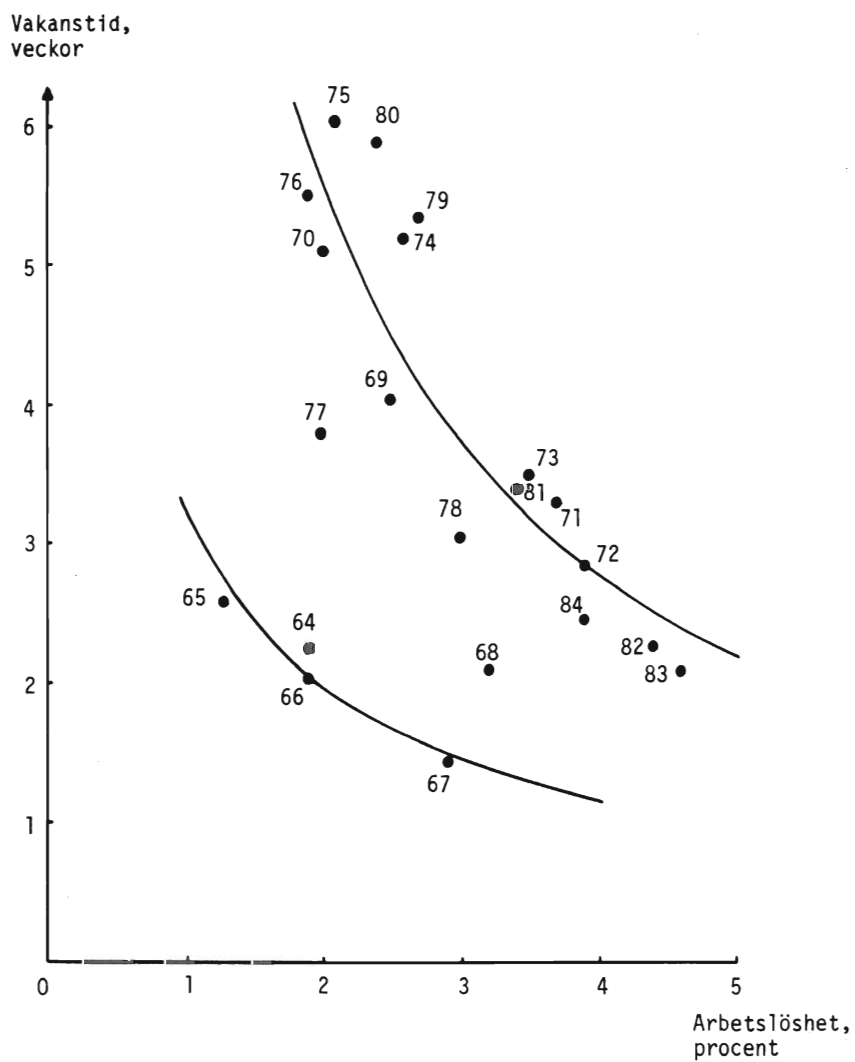
vakanstiderna). Däremot ligger löneökningarna som sagt lågt under den fem år långa kostnadskrisen, inte bara under de usla vinståren 1977-78 utan även under den måttliga högkonjunkturen 1979-80. Effekten av att lönekostnaderna 1976 bringats högt över sitt jämviktsläge är alltså tydligt skönjbar i den efterföljande löneutvecklingen och tycks tillfälligt bryta sambandet med rekryteringsläget. Men det traditionella mönstret förefaller nu alltså ha återställts.

Samtidigt är det klart att vi inte är tillbaka i en 60-talssituation i alla avseenden. En väsentlig skillnad avspeglas i figur 1.

I denna figur återges sambandet mellan vakansernas varaktighet och den relativa arbetslösheten, båda avseende tillverkningsyrken. Under stabila förhållanden skall observationerna ligga på en hyperbelkurva. Så är i praktiken aldrig exakt fallet, men tydligt nog avtecknar sig i figuren en förskjutning under åren 1968-69 från en lägre till en högre liggande kurvnivå. En sådan förskjutning indikerar minskad flexibilitet på arbetsmarknaden. Det intressanta är att 80-talets observationer ligger på samma kurva, dvs på samma flexibilitetsnivå som 70-talets, fastän varaktigheterna är lika korta som på 60-talet. Ett annat sätt att uttrycka det är att säga att ett gynnsamt rekryteringsläge för företagen nu kräver 4,5 % arbetslöshet bland industriarbetare mot 2 % på 60-talet. Slutligen ger figuren underlag för påståendet att de korta vakanstiderna under de senaste åren mer beror på den allmänna (åtstramande) ekonomiska politiken än på arbetsmarknadspolitiska åtgärder i flexibilitetshöjande syfte. Det är närmast anmärkningsvärt att de massiva arbetsmarknadspolitiska åtgärderna under de två senaste decennierna låtit sig förenas med en markant försämrad anpassningsförmåga på arbetsmarknaden.

Erfarenheterna från 80-talets början är blandade. På pluskontot bör noteras att det varit möjligt att bryta 70-talets ogynnsamma förhållanden vad avser industrirekryteringen och att - delvis som en följd av detta - åstadkomma en markant lönsamhetsförbättring i industrin utan starka löneökningsreaktioner. På den negativa

Figur 1 Vakanstider, NYK 7-8 (från AMS-data),
Arbetslöshet, NYK 5, 7-8 (enligt AKU),
1964-84

Den undre kurvan $VT = 3,3 \cdot A^{-0,74}$ anpassad till observationer 1964-67.

Den övre kurvan $VT = 11,5 \cdot A^{-1,03}$ anpassad till observationer 1970-84.

Källa: Se tabell 2.

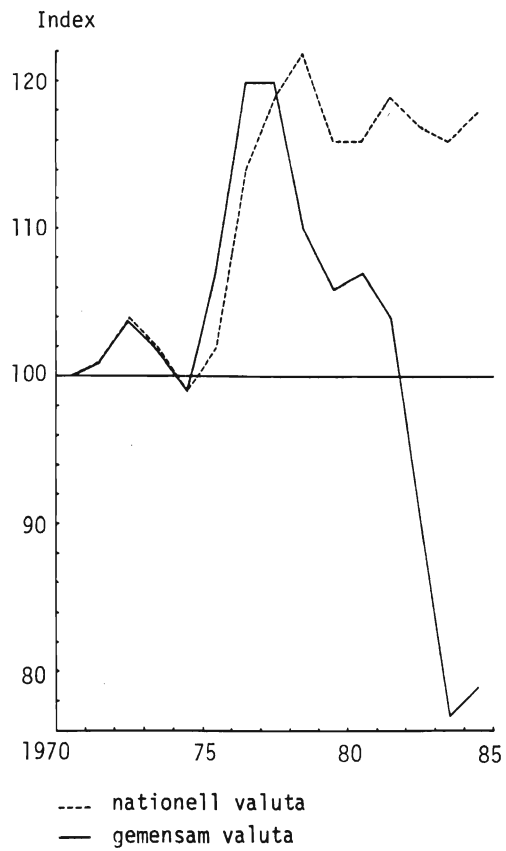
sidan kan skrivas att dessa förbättringar åstadkommits helt genom inhemsk åtstramning och extern efterfrågeexpansion och ej genom strukturförändringar på arbetsmarknad och i lönebildningsmönster. Det är inget som talar för att svensk arbetsmarknad kommit ur sin benägenhet att vid rådande rekryteringsförhållanden generera löneökningar i en årstakt av 8 % räknat över en konjunkturcykel.

Detta är en löneökningstakt som knappast kan förenas med bibehållen konkurrenskraft och extern balans. Förmodligen kommer den inflationsbekämpande politiken i våra viktigaste konkurrentländer att leda till lönestegringstakter på kanske halva den svenska nivån (och till avsevärt högre arbetslöshetsandel). Visserligen är det klart att det relativa arbetskostnadsläget i svensk industri etablerades på en gynnsam nivå genom 1981 och 1982 års devalveringar och att denna position för närvarande huvudsakligen kvarstår (se figur 2). Men det ger bara en tidsfrist att söka en mer hållbar lösning på svensk ekonomis stabilitetsproblem.

I princip avtecknar sig två möjligheter att sänka löneökningstakten till ca 4 % per år, en historiskt sett unik nivå i svenskt perspektiv. Båda förutsätter att svensk industri kommer i åtnjutande av ett mycket gynnsamt rekryteringsläge. I det ena faller sker detta genom en allt högre arbetslöshet på en fortsatt stel arbetsmarknad; det är då mycket troligt att en arbetslöshetsprocent på ca nio ger tillräcklig lönestabilitet, precis som i andra västeuropeiska länder.

Men den mest tilltalande och sunda utvecklingen vore att återskapa åtminstone 60-talets anpassningsförmåga och flexibilitet på arbetsmarknaden. Då skulle stabilitet kunna uppnås vid dagens arbetslöshetsnivåer. Detta förutsätter emellertid en drastiskt ändrad struktur vad avser löner, skatter och sysselsättningspolitik. Kort uttryckt måste en sådan struktur låta arbetstagarnas marknadsprestationer avspeglas i deras individuella belöningar på ett helt annat sätt än vad som idag sker. Något trovärdigt tredje alternativ återstår inte, såvida inte våra konkurrentländer ändrar sina ekonomisk-politiska prioriteringar mellan inflation och arbetslöshet.

Figur 2 Relativ arbetskostnad per producerad enhet, nationell resp gemensam valuta.
Svensk tillverkningsindustri 1970-84.
Index 1970 = 100

Källa: SAF, samhällsekonomiska enheten.